

O(p)stanak Hrvata u Bosni i Hercegovini

Martina Miljak¹

Točno 25 godina nakon potpisivanja Općega okvirnoga sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini kojim je okončan Rat u Bosni i Hercegovini još uvijek se ne osjeća društvena, politička i ekonomska stabilnost, čije je uspostavljanje očekivano potpisivanjem mirovnoga sporazuma. Društvo u Bosni i Hercegovini podijeljeno je na svim razinama, prvenstveno političkoj i teritorijalnoj, a zatim i u pogledu međusobne tolerancije pripadnika konstitutivnih naroda što otežava uspostavljanje zajedničkih državnih vrijednosti, mogućnost za miran suživot Bošnjaka, Hrvata, Srba i ostalih naroda i izgradnju države s jedinstvenim općeprihvaćenim državnim obilježjima. Hrvatski narod je najstariji autohtoni narod u Bosni i Hercegovini, a njegovim kontinuiranim iseljavanjem, koje se intenziviralo za vrijeme Rata u Bosni i Hercegovini i nije se zaustavilo do danas, pitanje njegova opstanka je ugroženo. Istraživanje na kojem se temelji ovaj rad provedeno je metodom elektroničke ankete na uzorku od 350 slučajno odabranih bosanskohercegovačkih Hrvata i Hrvatica. Rezultati istraživanja ukazuju na opće nezadovoljstvo Hrvata životom u Bosni i Hercegovini (94,9 % ispitanika) koje je, na prvome mjestu, uzrokovano visokim stupnjem korupcije, općim osjećajem nesigurnosti, nepovjerenjem u pravni i politički sustav te neravnopravnim položajem Hrvata u odnosu na Bošnjake i Srbe u Bosni i Hercegovini. Činjenica da veći broj bosanskohercegovačkih Hrvata gaji jači osjećaj pripadnost prema Republici Hrvatskoj nego li prema Bosni i Hercegovini te da se 34 % ispitanih bosanskohercegovačkih Hrvata u Bosni i Hercegovini i 35,7 % njih u Republici Hrvatskoj osjećaju strancima, loša ekonomska situacija u državi, selektivna populacijska politika visokorazvijenih (europskih) zemalja i snaga lančanih migracija, ukazuju na hitnu potrebu rješavanja hrvatskoga pitanja u Bosni i Hercegovini

---

¹ Martina Miljak, mag. educ. geog. E-pošta: martina.miljak@hotmail.com

u suprotnom bi bosanskohercegovački Hrvati od konstitutivnoga naroda mogli postati tek jedni od ostalih.

Ključne riječi: Hrvati, Bosna i Hercegovina, demografska kretanja, Daytonski sporazum, hrvatsko pitanje.

1. Uvod

Mnoge teme koje se odnose na vitalne nacionalne interese hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini, a na koje je Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini trebao dati odgovor, ne samo da su i dalje otvorene nego su i produbljene. Hrvatskomu narodu, kao jednomu od tri konstitutivna naroda u Bosni i Hercegovini, spomenutim sporazumom zajamčena je ravnopravnost s drugim dvama bosanskohercegovačkim konstitutivnim narodima. Međutim, zbog (malo)brojnosti Hrvata u državi podijeljenoj na dva entiteta, Federaciju Bosnu i Hercegovinu s većinskim bošnjačkim i Republiku Srpsku s većinskim srpskim stanovništvom, i različitoga tumačenja Ustava proistekloga iz Daytonskoga sporazuma, hrvatski narod u Bosni i Hercegovini teško može zaštititi svoje vitalne nacionalne interese.

Polazna hipoteza ovoga rada je: „Poteškoće u svakodnevnome životu i frustracija koja iz njih proizlazi dovode do sve većega i, u najvećem broju slučajeva, bespovratnoga iseljavanja Hrvata iz Bosne i Hercegovine“. Ciljevi ovoga rada bili su: napraviti pregledan prikaz i analizu demografskih kretanja hrvatskoga stanovništva u Bosni i Hercegovini na temelju službenih popisa stanovništva (od 1879. do 2013. godine) i dostupnih podataka o popisima katoličkih kućanstava, zatim na osnovi rezultata anketnoga ispitivanja provedenoga na uzorku od 350 bosanskohercegovačkih Hrvata i Hrvatice, dokazati polaznu hipotezu i analizom uzroka iseljavanja aktualizirati temu položaja bosanskohercegovačkih Hrvata.

U ovome radu, oslanjajući se na statističke podatke popisa stanovništva Bosne i Hercegovine (1879. – 2013.), stavove 350 pojedinaca prikupljene metodom elektroničkoga anketiranja (*Google Forms alat*), osobno iskustvo autorice ovoga rada i relevantnu literaturu suvremenih autora: Mirjane Kasapović, Mirka Pejanovića i Tade Jurića, autorica je dala sažeti pregled uzročno-posljedičnoga djelovanja čimbenika koji su utjecali na izmjenu demografske slike hrvatskoga stanovništva na prostoru Bosne i Hercegovine s posebnim naglaskom na razdoblje nakon završetka Rata u Bosni i Hercegovini.

U prvome dijelu rada autorica je objasnila pojam Općega okvirnoga sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, njegovu idejnu svrhu, rezultate

koji su njegovom implementacijom postignuti i posljedice koje je on ostavio na oblikovanje političkoga, gospodarskoga i društvenoga sustava u Bosni i Hercegovini, a koje su osjetne i 25 godina nakon njegova potpisivanja. U nastavku rada, oslanjajući se na podatke službenih popisa stanovništva Bosne i Hercegovine i podatke proizašle iz popisa katoličkih kućanstava, autorica je analizirala, brojučano i grafički prikazala izmjenu demografske slike hrvatskoga stanovništva na prostoru Bosne i Hercegovine u razdoblju od 1879. do 2013. godine. Analizirani podatci jasno ukazuju na kontinuirano smanjenje ukupnoga broja stanovnika hrvatske narodnosti u Bosni i Hercegovini u razdoblju od prvoga provedenog popisa stanovništva 1879. godine do posljednjega popisa stanovništva Bosne i Hercegovine provedenoga 2013. godine. Za potrebe pisanja ovoga rada, autorica je provela e-anketu među hrvatskim stanovništvom koje živi na prostoru Bosne i Hercegovine i hrvatskim stanovništvom već iseljenim s prostora Bosne i Hercegovine. Rezultati i analiza provedene ankete daju pregled razloga koji su uzrokovali i uzrokuju iseljavanje hrvatskoga naroda, uvid u potrebe bosanskohercegovačkih Hrvata i njihove stavove prema povratku u Bosnu i Hercegovinu. Iz analiziranih službenih popisa stanovništva i rezultata provedene ankete jasno se može zaključiti da iseljavanje Hrvata s teritorija Bosne i Hercegovine ima tendenciju daljnjega rasta što posljedično u pitanje može dovesti i buduću konstitutivnost hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini. Prema autoričinu mišljenju, pitanje opstanka i ostanka Hrvata u Bosni i Hercegovini trebalo bi biti jedno od važnijih hrvatskih i bosanskohercegovačkih demografskih pitanja u čijem bi rješavanju trebala sudjelovati i Republika Hrvatska koja se, potpisivanjem Općega okvirnoga sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i donošenjem Zakona o odnosima Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Republike Hrvatske, obvezala štiti interese hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini.

Osvješćivanje teme položaja i opstanka hrvatskoga naroda na tlu Bosne i Hercegovine izuzetno je značajno kako bi se očuvala autohtonost i ravnopravna konstitutivnost bosanskohercegovačkih Hrvata i zaštitila sva njihova prava zajamčena potpisivanjem Općega okvirnoga sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini iz kojega proistječu obveze Republike Hrvatske prema bosanskohercegovačkim Hrvatima. Osim obveza proisteklih potpisivanjem Općega okvirnoga sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, Republika Hrvatska se 2011. godine, donošenjem Zakona o odnosima Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Republike Hrvatske i Strategijom o odnosima Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu: Strategija) prema kojoj Hrvati u Bosni i Hercegovini imaju poseban status, obvezala zastupati interese hrvatskoga naroda izvan

Republike Hrvatske s ciljem očuvanja hrvatskoga jezika, kulture i nacionalnoga identiteta. Po pitanju odnosa prema Bosni i Hercegovini, u Strategiji je eksplicitno istaknuto: „Republika Hrvatska skrbi o očuvanju ustavnog položaja Hrvata u Bosni i Hercegovini. Posebnu će pozornost posvetiti provedbi postojećih međunarodnih sporazuma, kao i sklapanju novih, a sve u svrhu opstanka i zaštite hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini. Povezivanje s Hrvatima u Bosni i Hercegovini, potpora njihovu povratku i ostanku u Bosni i Hercegovini, te očuvanje njihove pune ravnopravnosti od strateškog su interesa za Republiku Hrvatsku. Isto tako, interes je Republike Hrvatske unaprjeđivati dobrosusjedske odnose s Bosnom i Hercegovinom i podupirati Bosnu i Hercegovinu na putu euroatlantskih integracija“ (Strategija o odnosima Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Republike Hrvatske, 2011). Prisutnost hrvatskoga naroda i njegova teritorijalna rasprostranjenost u Bosni i Hercegovini od velike su važnosti i za očuvanje sigurnosti Republike Hrvatske. S obzirom na činjenicu da Republika Hrvatska svoju najdulju kopnenu državnu granicu dijeli s nestabilnom Bosnom i Hercegovinom u kojoj dominira jačanje bošnjačkoga nacionalizma i srpskoga separatizma, za Republiku Hrvatsku izuzetno je važno da u pograničnome području njoj susjedne zemlje živi hrvatsko stanovništvo. Politolog Vedran Obućina hrvatskim etničkim prostorom u Bosni i Hercegovini definira prostore u kojima Hrvati čine relativnu ili apsolutnu većinu:² posavsko-srijemsko-semberijski pojas koji obuhvaća općine Orašje, Odžak, Šamački Domaljevac i Vukosavljevići, zatim zapadnohercegovački prostor koji uključuje općine Livno, Kupres, Tomislavgrad, Prozor-Rama, Posušje, Grude, Široki Brijeg, Ljubuški, Čitluk, Mostar, Čapljina, Stolac, Neum i Ravno te prostorne enklave u Srednjoj Bosni s općinama Usora, Dobretići, Jajce, Žepče, Vitez, Novi Travnik, Busovača, Kiseljak i Kreševo (Obućina, 2010, 22–23). Međutim, pored kulturološke, političke, geopolitičke i strateške važnosti, tema opstanka hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini neodvojiva je od demografskih pitanja i demografske strategije

2 Podatci se odnose na 2010. godinu. „Etnički prostor naseljen Hrvatima prije rata izgledao je umnogome drukčije. Nakon okončanja rata, ratnih i poslijeratnih migracija taj se prostor suzio i regionalno i lokalno. Iz prostora potencijalnog širenja transsuverenoga hrvatskoga nacionalizma praktično su isključene zapadnobosanska i srednjobosanska regija te niz općina u kojima su Hrvati nekad bili apsolutna ili relativna većina“ (Obućina, 2010, 23).

Republike Hrvatske za koju je Bosna i Hercegovina „demografski bazen“^{3, 4} koji presušuje sve većom brzinom.

2. Multietnička Bosna i Hercegovina

2.1. Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini

Da bi se moglo razumjeti postojeću demografsku sliku Bosne i Hercegovine, nužno je razumjeti kontekst u kojem je nastajala suvremena Bosna i Hercegovina, a koji započinje potpisivanjem Općega okvirnoga sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini. Ovaj sporazum, poznatiji kao Daytonski sporazum, dokument je čijim je potpisivanjem okončan Rat u Bosni i Hercegovini. Mirovni sporazum potpisan je 21. studenoga 1995. godine u zrakoplovnoj vojnoj bazi Wright-Patterson u Daytonu, u državi Ohio, u Sjedinjenim Američkim Državama, nakon pritiska međunarodne zajednice odnosno Kontaktne skupine (Sjedinjene Američke Države, Velika Britanija, Francuska, Rusija i Njemačka) da se uspostavi mir na prostoru Bosne i Hercegovine. Potpisivanju dokumenta u Daytonu prethodili su pregovori pod vodstvom američke diplomacije za vrijeme mandata predsjednika Sjedinjenih Američkih Država Billa Clintona. Pregovori su trajali od 1. do 20. studenoga 1995. godine, a nazočili su im članovi delegacija iz Republike Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske, Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije. Hrvate je u pregovorima predstavljala delegacija Republike Hrvatske na čelu s hrvatskim predsjednikom dr. Franjom Tuđmanom i delegacija Federacije Bosne i Hercegovine na čelu s predsjednikom Krešimirom Zubakom. Bošnjačku stranu zastupala je delegacija Bosne i Hercegovine na čelu s predsjednikom Predsjedništva Alijom Izetbegovićem, a Srbe delegacija Socijalističke Republike Srbije na čelu s predsjednikom Slobodanom Miloševićem (Marić Tokić, 2018, 309). Dokument je potvrđen potpisivanjem 14. prosinca 1995. godine u Elizejskoj palači u Parizu, a potpisali su ga, kao predstavnici triju

3 „[...]između 1991. i 2001. godine u Hrvatsku [je] iz inozemstva doselilo ukupno 232.966 stanovnika, [...]. Najveći dio toga kontingenta (80,9%) čine doseljenici iz Bosne i Hercegovine. Radi se uglavnom o stanovništvu hrvatskoga etničkog podrijetla koje je tijekom rata u Bosni i Hercegovini izbjeglo iz te zemlje, te nakon dobivanja hrvatskoga državljanstva [...] svoj izbjeglički status u Hrvatskoj zamijenilo useljeničkim. [...] Ukupan broj doseljenih u Hrvatsku, [...], između 1991. i 2001. godine, značajno je veći od broja doseljenih ustanovljenog popisom stanovništva 2001. godine. Razlog tome leži u činjenici da je dio doseljenih, nakon dobivanja hrvatskoga državljanstva, u međuvremenu iselio iz Hrvatske prema trećim zemljama“ (Živić, 2003, 266).

4 „Jedno od najvažnijih obilježja izbjegličkog kontingenta [...] jest jako naglašena nacionalna usmjerenost prema određenim destinacijama [...]. Tako su Hrvati pretežito našli utočište u Hrvatskoj (70,3 posto) [...]“ (Markotić, 1999, 759).

suprotstavljenih naroda, predsjednik Republike Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović, predsjednik Republike Hrvatske Franjo Tuđman i predsjednik Savezne Republike Jugoslavije Slobodan Milošević.

Dokument sadrži jedanaest aneksa koji predstavljaju svojevrsan nacrt i pravni okvir njime uspostavljene države. Popis aneksa preuzet iz Općega okvirnoga sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (1995) je sljedeći:

1. Aneks 1A – Sporazum o vojnim aspektima mirovnoga rješenja,
2. Aneks 1B – Sporazum o regionalnoj stabilizaciji,
3. Aneks 2 – Sporazum o granici između entiteta i o drugim pitanjima koja su s tim u svezi,
4. Aneks 3 – Sporazum o izborima,
5. Aneks 4 – Ustav Bosne i Hercegovine,
6. Aneks 5 – Sporazum o arbitraži,
7. Aneks 6 – Sporazum o ljudskim pravima,
8. Aneks 7 – Sporazum o izbjeglicama i prognanicima,
9. Aneks 8 – Sporazum o povjerenstvu za očuvanje nacionalnih spomenika,
10. Aneks 9 – Sporazum o osnivanju javnih poduzeća u Bosni i Hercegovini,
11. Aneks 10 – Sporazum o civilnoj provedbi i
12. Aneks 11 – Sporazum o međunarodnim operativnim policijskim snagama.

Implementacijom odredbi sadržanih u aneksima Općega okvirnoga sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini očekivalo se da će Bosna i Hercegovina postati funkcionalna demokratska i pravna država ravnopravnih naroda. Primarni cilj potpisivanja dokumenta Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini bio je zaustaviti rat koji je trajao od travnja 1991. godine, odnosno uspostaviti mir, teritorijalnu sigurnost i stabilnost u Bosni i Hercegovini. Sekundarni, ali nikako manje važni ili odvojivi ciljevi potpisivanja Daytonskoga sporazuma su: uspostavljanje jedinstvene države Bosne i Hercegovine s jasno utvrđenim entitetskim granicama, uspostavljanje društvene, političke, gospodarske i pravne sigurnosti i stabilnosti, uspostavljanje vladavine prava temeljene na Ustavu Bosne i Hercegovine, povratak prognanoga i raseljenoga stanovništva te zaštita nacionalnih spomenika i kulturne baštine u Bosni i Hercegovini. Potpisivanjem Daytonskoga sporazuma postignut je njegov primarni cilj, ali postizanje sekundarnih ciljeva predmet je stalnih kako političkih tako i znanstvenih prijepora.

Zaključivanjem mirovnoga sporazuma stvorena je cjelovita, ali entitetski⁵ podijeljena Bosna i Hercegovina. Sastavne teritorijalne (entitetske) cje-

5 „Entiteti nisu izrijeком definirani kao državne cjeline, ali imaju sva obilježja državnih jedinica u sastavu neke složene državne zajednice: teritorij, stanovništvo, državljanstvo,

line Bosne i Hercegovine su: Federacija Bosne i Hercegovine s 51 % udjela u ukupnom teritoriju Bosne i Hercegovine koju naseljava pretežito bošnjačko i hrvatsko stanovništvo, Republika Srpska s 49 % udjela u ukupnom teritoriju Bosne i Hercegovine koju naseljava pretežito srpsko stanovništvo te Distrikt Brčko koji se izdvaja kao posebna teritorijalna jedinica. Federacija Bosne i Hercegovine podijeljena je na deset kantona⁶ (Unsko-sanski k., Posavski k., Tuzlanski k., Zeničko-dobojski k., Bosansko-podrinjski k., Srednjobosanski k., Hercegovačko-neretvanski k., Zapadnohercegovački k., Kanton Sarajevo i Kanton br. 10), a Republika Srpska na šest regija (R. Prijedor, R. Banja Luka, R. Doboje, R. Bijeljina, R. Istočno Sarajevo i R. Trebinje). Potpisanim sporazumom, osim teritorijalne podjele, uspostavljene su sve uredbe prema kojima Bosna i Hercegovina treba funkcionirati kao država koja štiti prava svojih građana i koje su garancija za izgradnju jedinstvenoga demokratskoga društva. Međutim, došlo je samo do jačega učvršćivanja podjela među stanovništvom. Apsolutna i relativna razlika u brojnosti pripadnika konstitutivnih naroda, postojeći Izborni zakon prema kojemu pripadnici jednoga naroda mogu birati političke predstavnike drugome narodu, neravnopravnost podjele državnoga teritorija između konstitutivnih naroda i različito viđenje budućnosti Bosne i Hercegovine rezultirali su nemogućnošću uspostavljanja jedinstva i tolerancije među konstitutivnim narodima. Politologinja Mirjana Kasapović ukazuje na neke od podjela: „Osim glavnih političkih stranaka, svaki je nacionalni segment izgradio vlastitu mrežu političkih i parapolitičkih organizacija i udruženja: svoja udruženja ratnih veterana i branitelja, svoje sindikate, svoja udruženja poslodavaca, svoje profesionalne udruge, svoja karitativna društva, svoje sportske klubove, [...]. Svaki je segment izgradio vlastiti obrazovni sustav, [...], [od] etničkih razreda u zajedničkim školskim zgradama do sveučilišta“ (Kasapović, 2005, 139). Možda nabolju ilustraciju situacije i okolnosti u kojima je potpisan Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini i samoga odnosa prema uspostavljenom sporazumu između triju suprotstavljenih strana dočaravaju riječi tadašnjega predsjednika Bosne i Hercegovine Alije Izetbegovića koji je, po potpisivanju mirovnoga sporazuma, rekao: „I kažem svom narodu, ovo možda nije pravedan mir, ali je pravedniji od nastavka rata. U situaciji poput ove, a u svijetu kakav jest, bolji mir nije

---

ustav, parlament, vladu, sudstvo, upravni sustav, vojsku, policiju, službene jezike, zastavu, grb, himnu i dr.“ (Kasapović, 2005, 151).

- 6 „Kantoni potpuno samostalno vode obrazovnu, kulturnu, medijsku, stambenu, zemljišnu i socijalnu politiku, osnivaju i nadziru vlastite policijske snage, a imaju i određene vlasti u ekonomskoj politici [...]. [...] Kantoni imaju vlastite ustave, parlamente, vlade, uprave, sudove, policiju i dr.“ (*Ibid*, 152).

moguće postići. Bog nam je svjedok da smo učinili sve što je u našoj moći da smanjimo nivo nepravde za našu zemlju i naš narod“ (Raport.ba, 2020).

Dvadeset i pet godina nakon potpisivanja mirovnoga sporazuma Bosna i Hercegovina je država koju obilježavaju masovno iseljavanje stanovništva, nezaposlenost, visok stupanj korupcije, nepovjerenje u pravni sustav i institucije, gospodarska stagnacija, zapuštena infrastruktura, u svijetu jedinstveno ustrojstvo državne vlasti (tri člana predsjedništva, četrnaest vlada, tri ustavna i tri vrhovna suda npr.) i podjele među stanovništvom, a državu u stvarnosti vode međunarodni akteri koji su „dizajnirali [...] politički poredak i imenovali na važne položaje svoje predstavnike“ (Kasapović, 2005, 15). Pored uspostavljene državne vlasti, državom upravlja međunarodna zajednica prvenstveno preko Ureda visokoga predstavnika u Bosni i Hercegovini (Office of the High Representative – OHR), odnosno Visokoga predstavnika međunarodne zajednice⁷ (u daljnjem tekstu: Visoki predstavnik) koji ima dužnost i ovlasti regulirati sve odluke koje nisu u skladu s onima propisanim Općim okvirnim sporazumom za mir u Bosni i Hercegovini, ali i poništiti sve državne odluke.⁸ Bosanskohercegovački politolog Mile Lasić vidi ovlasti i posljedice djelovanja institucije Visokoga predstavnika kao prepreku uspostavi samostalne državne uprave u Bosni i Hercegovini te ističe da „BiH još nije postala državom u punom kapacitetu jer po međunarodnom pravu ne ispunjava jedan od tri osnovna elementa svake države. Uz teritorij i stanovništvo nedostaje joj uređena vlast koja kontrolira taj teritorij i stanovništvo. Taj kriterij je u instituciji Visokog predstavnika za BiH, koji BiH vlada u funkciji neobjavljenog protektorata, s pravima bez odgovornosti i sa širokim ovlastima koji: nameće ustav i zakone, smjenjuje legalno i legitimno izabrane dužnosnike, poništava i mijenja zakone i sl.“ (Lasić, 2009). Bosanskohercegovački politolog Radimir Nešković

7 Od ožujka 2009. godine funkciju Visokoga predstavnika obnaša Valentin Inzko.

8 „Vijeće pozdravlja namjeru Visokog predstavnika da iskoristi svoja krajnja ovlaštenja u regiji u vezi sa interpretacijom Sporazuma o civilnoj implementaciji Mirovnog sporazuma, u cilju olakšanja razrješenja teškoća putem donošenja obavezujućih odluka, kad on smatra za neophodno, o slijedećim pitanjima: a) vrijeme, mjesto i predsjedavanje sastancima zajedničkih institucija; b) privremene mjere koje stupaju na snagu kad strane nisu u mogućnosti da se dogovore i koje ostaju važeće dok Predsjedništvo ili Vijeće ministara ne usvoji odluku o tom pitanju u skladu sa Mirovnim sporazumom; c) druge mjere pri osiguranju implementiranja Mirovnog sporazuma u cijeloj Bosni i Hercegovini i njenim entitetima, kao i neometanog rada zajedničkih institucija. Takve mjere mogu uključivati aktivnosti protiv osoba koje obavljaju javnu službu ili funkcionera koji izostaju sa sastanaka iz neopravdanih razloga ili za koje Visoki predstavnik smatra da narušavaju pravne obaveze uspostavljene Mirovnim sporazumom ili rokove za njihovo implementiranje“ (Bosnska konferencija o implementaciji mira, 1997, Članak XI, Stavak 2.).

(2013) objašnjava djelovanje Visokoga predstavnika u razdoblju od 1999. do 2005. godine kao rezultat nemogućnosti uspostavljanja dogovora između Bošnjaka, Hrvata i Srba pri donošenju zakona. S obzirom na to da su zakoni nužni za funkcioniranje pravne države u spomenutom razdoblju donosio ih je Visoki predstavnik, a bili su važeći samo na privremenim osnovama. Nadalje Nešković objašnjava: „Savjet ministara BiH [takve je] zakone na privremenim osnovama upućivao u parlamentarnu proceduru kao svoj akt u skladu [s] Ustavom, a parlamentarni domovi [zakone su] usvajali, takođe[r] u skladu [s] Ustavom“ (Nešković, 2013, 130), što ukazuje na zabrinjavajuću činjenicu da bi država triju konstitutivnih naroda teško mogla funkcionirati bez prisмотрe međunarodne zajednice.

2.2. Demografsko kretanje u Bosni i Hercegovini (1879.–2013.)

Bosna i Hercegovina smještena je na dodiru triju kulturno-civilizacijskih krugova⁹ čiji je nastanak bio uvjetovan geografskim smještajem i položajem te povijesnim i političkim zbivanjima koja su tijekom vremena utjecala na izmjenu, sastav i obilježja stanovništva na prostoru na kojem se smjestila Bosna i Hercegovina. Tijekom povijesti, Bosna i Hercegovina egzistirala je samostalno u vrlo kratkome razdoblju, a veći dio svoje prošlosti nalazila se u sastavu velikih carstava. Smještaj na samoj granici između istočnih i zapadnih kultura i civilizacija te brojni sukobi koji su se odigrali na njezinoj teritoriji utjecali su kako na izmjene teritorijalnih granica Bosne i Hercegovine tako i na vjerska i nacionalna obilježja stanovništva. Rezultat tih promjena je bosanskohercegovačko društvo sa svim svojim kulturološkim obilježjima i posebnostima.

Iako su se prvi popisi stanovništva i imovine na prostoru Bosne i Hercegovine provodili još u vrijeme osmanske vlasti, prvi sačuvani dokumenti popisa stanovništva datiraju iz vremena uspostave austro-ugarske vlasti u Bosni i Hercegovini nakon provedene aneksije 1878. godine. Prema podacima Federalnoga zavoda za statistiku Bosne i Hercegovine (FZS, 2016), popisi stanovništva i imovine iz razdoblja osmanske vlasti u Bosni i Hercegovini, tzv. *defteri*, rađeni su po tadašnjim upravnim jedinicama, sandžacima. *Defteri* koji se odnose na Bosnu i Hercegovinu danas se nalaze u Državnom arhivu Republike Turske kodirani kao *Tapu-defteri*. Ovi popisi od velike su vrijednosti kako za Bosnu i Hercegovinu tako i za područja susjednih joj država koja su u prošlosti bila pod osmanskom

9 „1. zapadnoeuropsko-sredozemni[i], 2. srednjoeuropski[i] i 3. jugoistočnoeuropski[i]. [...] Prva dva kulturna areala pripadaju cjelini europskog zapada u širem smislu, tj. rimokatoličkom kulturnom svijetu, a treći je dio posebnog, raznolikog kulturno-civilizacijskog kompleksa europskog jugoistoka u kojem prevladavaju pravoslavni i islamski svijet“ (Magaš, 2013, 20).

vlašću. Republika Turska je 1950-ih dostavila Bosni i Hercegovini nekoliko *deftera* koji su tada pohranjeni u Orijentalni institut u Sarajevu. Nažalost, prilikom granatiranja Sarajeva 16. i 17. svibnja 1992. godine svi *defteri* (tzv. *Zbirka tapija*) izgorjeli su u potpunosti.

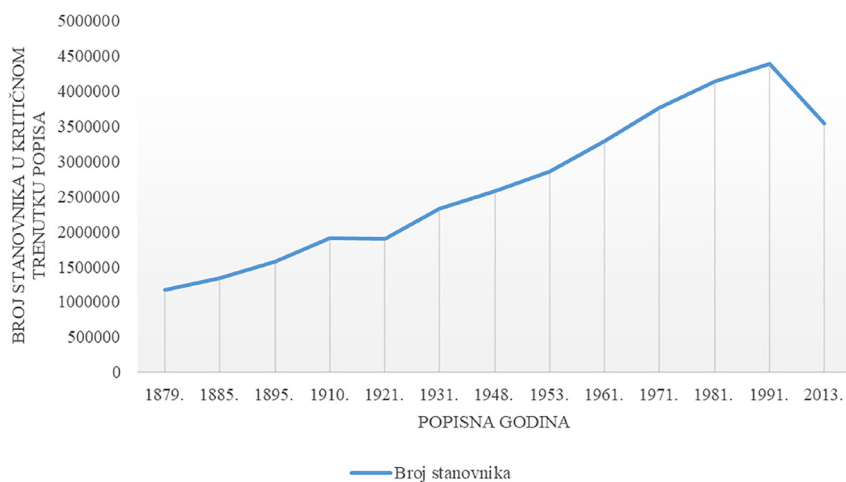
Pregled demografskih kretanja u nastavku teksta pratit će se usporednom analizom podataka službenih popisa stanovništva Bosne i Hercegovine provedenih 13 puta¹⁰ u razdoblju od 1879. do 2013. godine (vidi: Tablica 1., Grafikon 1.)

Tablica 1. Kretanje broja stanovnika Bosne i Hercegovine prema popisima stanovništva 1879.–2013. godine.¹¹

Godina	Broj stanovnika
1879.	1 158 440
1885.	1 336 091
1895.	1 568 092
1910.	1 898 044
1921.	1 890 440
1931.	2 323 555
1948.	2 565 277
1953.	2 848 790
1961.	3 278 053
1971.	3 746 111
1981.	4 124 256
1991.	4 377 033
2013.	3 531 159

10 Popisi stanovništva na prostoru Bosne i Hercegovine provedeni su 13 puta, redom: u Austro-Ugarskoj: 1879. godine, 1855. godine, 1895. godine, 1910. godine, u Kraljevini Srba Hrvata i Slovenaca: 1921., u Kraljevini Jugoslaviji: 1931. godine, u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji: 1948. godine, 1953. godine, 1961. godine, u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (u Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini): 1971. godine, 1981. godine, 1991. godine, u Bosni i Hercegovini: 2013. godine.

11 Izvor: Izradila autorica prema podacima popisa stanovništva Bosne i Hercegovine (internetska stranica: <https://www.statistika.ba>).

Grafikon 1. Kretanje broja stanovnika Bosne i Hercegovine prema popisima stanovništva 1879. – 2013. godine.¹²

Iz priloženih podataka vidljivo je da je u Bosni i Hercegovini zabilježen kontinuirani porast broja stanovnika od prvoga popisa stanovništva provedenoga 1879. godine do popisa stanovništva provedenoga 1991. godine uz iznimku u međupopisnomu razdoblju 1910. i 1921. godine kada se dogodio pad broja stanovnika uzrokovan ratnim stradanjima tijekom Prvoga svjetskoga rata i posljedicama toga rata. Kontinuirani rast broja stanovnika u spomenutom razdoblju (1879.–1991. godine) karakteristično je obilježje društava koja prolaze (zakašnjelu) demografsku tranziciju koja je u Bosni i Hercegovini završila u drugoj polovici XX. stoljeća. Bosanskohercegovačka povjesničarka Vera Katz proučavala je proces demografske tranzicije u Bosni i Hercegovini i na temelju tijeka i obilježja društvenoga i gospodarskoga razvoja zaključila je da „Bosna i Hercegovina spada u zemlje koje su kasno stupile u industrijski razvoj i u nastojanju da osiguraju što brži napredak, proces demografske tranzicije odvija[o] se na drugačiji [(op. inducirani)¹³] način nego u ostalim zemljama regije [...]“ (Katz, 2011, 275).

12 Izvor: Izradila autorica prema podacima popisa stanovništva Bosne i Hercegovine (internetska stranica: <https://www.statistika.ba>).

13 „Bosanskohercegovačko društvo bilo je izrazito poljoprivredno. Blizu 80% stanovništva živjelo je od ove privredne djelatnosti. Planski zacrtana poslijeratna industrijalizacija i elektrifikacija imala je za cilj ubrzani razvoj, što se jedino moglo učiniti promjenom privredne strukture. To je i učinjeno. Investiranjem u industriju, građevinarstvo, saobraćaj, trgovinu, ugostiteljstvo i slično sve su više na račun primarnog sektora privrede (poljoprivreda, šumarstvo, lov i ribolov) jačale sekundarne i tercijarne privredne grane. Ekspanzijom industrije nastojalo se nadoknaditi sve ono što je u prošlosti izgubljeno. U Bosni i Hercegovini se ubrzanom industrijalizacijom nastojala nadoknaditi stoljetna zaostalost, a razvijenije jugoslavenske republike nastojale su se približiti razvijenom

Jednu od najvećih demografskih promjena Bosna i Hercegovina je doživjela tijekom i nakon Rata u Bosni i Hercegovini. Negativni demografski procesi još uvijek traju, a njihove posljedice ogledaju se u svakom segmentu društva (socijalnom, ekonomskom, političkom). Posljednji prijeratni¹⁴ popis stanovništva koji je proveden 1991. godine broji 4 377 033 stanovnika, a prvi poslijeratni popis stanovništva koji je proveden (tek) 2013. godine broji 3 531 159 stanovnika. Ukupna demografska promjena 2013. godine u odnosu na 1991. godinu iznosi – 845 874 stanovnika. Prema podacima istraživanja demografa Ewe Tabeau i Jakuba Bijaka, Bosna i Hercegovina je tijekom rata izgubila 102 622 osobe od čega 55 26[2] civilne i 47 360 vojnih žrtava (Tabeau, Bijak, 2005, 206). Prema Veri Katz, posljedice koje je ostavio rat, uvjeti pod kojima je sklopljen mir u Bosni i Hercegovini i stvorena država, pod protektoratom međunarodne zajednice, rezultirali su pojavom novih poteškoća za demografski razvoj bosanskohercegovačkoga društva. „Urušena ekonomija i neuspjela gospodarska tranzicija uz nepostojanje sustavnog ekonomskog razvoja, plana i perspektive tehnološkog razvoja, izostanak investicija u proizvodnju – sve je to onemogućilo otvaranje radnih mjesta i povećanje uposlenosti, a time i produktivnosti rada i ostvarivanja dohotka. U takvom društvu apatično i depresivno stanovništvo, ratom istraumatizirano, kao da je najviše osjetilo deformativni fenomen takvog prijelaza, od čega je vrlo bitno iseljavanje i to vrlo mlade obrazovane radno aktivne populacije“ (Katz, 2011, 275). Broj stanovnika u Bosni i Hercegovini danas bespovratno pada, čime država gubi svoj najvrjedniji resurs jer ukupan razvoj jedne države ovisi upravo o broju i strukturi njezina stanovništva. Vrijednost stanovništva za državu je jednaka vrijednosti njezina teritorija, prirodnih bogatstva, kulturnoga i povijesnoga nasljeđa. Negativna prirodna promjena (prirodni pad stanovništva), veći udio umrlih nego rođenih u ukupnom stanovništvu, masovno iseljavanje stanovništva uzrokovano nepovoljnom gospodarskom i političkom situacijom u Bosni i Hercegovini i selektivna migracijska politika visokorazvijenih europskih zemalja uzrokovana manjkom stanovništva uzroci su nagle depopulacije i senilizacije u Bosni i Hercegovini, ali i njoj susjednim zemljama.

---

svijetu. U Bosni i Hercegovini je sirovinsko-bazična i vojna industrija tražila velike investicije, visoku zaposlenost, što je donosilo nižu produktivnost rada i niže učešće u društvenom proizvodu u odnosu na jugoslavensku razinu. Bez obzira na želje i napore, stoljetna zaostalost nije se mogla nadoknaditi i do kraja naznačenog perioda [1953. - 1980. godine] ostala je u grupi nerazvijenih republika, kojoj su trebale savezne subvencije“ (Katz, 2011, 278).

14 Razdoblje prije početka Rata u Bosni i Hercegovini (do travnja 1992. godine).

Sljedeći popis stanovništva Bosne i Hercegovine nadležne institucije¹⁵ provest će najranije 2023. godine zbog zahtjevnosti priprema za provođenje popisa i entitetskoga nesuglasja oko postojećega Zakona o popisu stanovništva, kućanstava i stanova u Bosni i Hercegovini iz 2013. godine. U međuvremenu stalne analize i procjene stanovništva u Bosni i Hercegovini izrađuju međunarodne agencije poput Populacijskoga fonda Ujedinjenih naroda (u daljnjem tekstu: UNFPA). Dana 8. prosinca 2020. godine UNFPA u Bosni i Hercegovini, u suradnji s Agencijom za statistiku Bosne i Hercegovine, Federalnim zavodom za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine i Republičkim zavodom za statistiku Republike Srpske, predstavio je „Projekcije stanovništva Bosne i Hercegovine za period 2020. – 2070.“ i „Analizu stanja stanovništva u Bosni i Hercegovini“ kojima su upozorili na potrebu hitne izrade demografske strategije. Prema procjenama UNFPA-e, uzevši u obzir postojeće trendove demografskih kretanja, 2070. godine broj stanovnika u Bosni i Hercegovini mogao bi pasti na svega 1 600 000 (UNFPA, BHAS, FZS, RZSRS, 2020).

3. Hrvatsko stanovništvo u Bosni i Hercegovini

3.1. Pregled demografskog kretanja hrvatskog stanovništva Bosne i Hercegovine (1879.–2013.)

Republiku Hrvatsku se nakon njezina osamostaljenja počelo smatrati matičnom domovinom svih Hrvata bez obzira na njihovo trenutno mjesto življenja. Nakon osamostaljenja Bosne i Hercegovine pojavilo se pitanje odnosa između Republike Hrvatske i Hrvata u Bosni i Hercegovini. S obzirom na to da je povijesna matična država bosanskohercegovačkih Hrvata Bosna i Hercegovina, a ne Republika Hrvatska, Hrvati Bosne i Hercegovine su prilikom donošenja Zakona o odnosima Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Republike Hrvatske i Strategije o odnosima Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Republike Hrvatske dobili poseban status kao „pripadnici suverenog i konstitutivnog hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini“ (Strategija o odnosima Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Republike Hrvatske, 2011) pored kategorija „pripadnici hrvatske manjine u europskim

---

15 „Popis organiziraju i provode statističke institucije u Bosni i Hercegovini: Agencija [za statistiku Bosne i Hercegovine], Federalni zavod za statistiku i Republički zavod za statistiku Republike Srpske [...] u suradnji s upravnim tijelima i organizacijama Bosne i Hercegovine, nadležnim entitetskim upravnim tijelima i organizacijama, nadležnim tijelima Brčko Distrikta određenim ovim Zakonom i jedinice lokalne samouprave.“ (Zakon o popisu stanovništva, kućanstava i stanova u Bosni i Hercegovini iz 2013. godine, Članak 19., Stavak 1.).

državama“ (*Ibid.*) i „Hrvati iseljenici u prekomorskim i europskim državama i njihovi potomci“ (*Ibid.*).

Prvi dokumenti koji se mogu koristiti kao svojevrsni dopunski ili rezervni popisi hrvatskoga stanovništva u Bosni i Hercegovini proizlaze iz crkvenih knjiga (knjige koje sadrže podatke o krštenim, vjenčanim i umrlim župljanima svake pojedine župe) i evidencije rimokatolika po župama (popis katoličkih kućanstava i broja vjernika po župama) koje su provodili rimokatolički svećenici, a provode se i danas za statističke potrebe nadbiskupija. S obzirom na to da je hrvatsko stanovništvo u Bosni i Hercegovini istovremeno gotovo u potpunosti katoličke vjeroispovijesti, crkveni dokumenti vrijedan su izvor statističkih podataka kada se promatra promjena broja katoličkoga odnosno hrvatskoga stanovništva u Bosni i Hercegovini kroz povijest, a posebice u poslijeratnome vremenu. Prema podacima koje u svojim analizama iznosi Tomo Vukšić, vojni biskup u Bosni i Hercegovini koji se bavi izučavanjem bosanskohercegovačke katoličke demografije, u prvim poratnim godinama dolazi do porasta broja katoličkoga stanovništva zbog povratka prognanoga i iseljenoga stanovništva da bi u idućim godinama u svim bosanskohercegovačkim nadbiskupijama, u različito vrijeme, broj katoličkoga stanovništva doživio kontinuiran i bespovratan pad. Po završetku Rata u Bosni i Hercegovini, Banjolučka biskupija najviše vjernika imala je 1999. godine, Sarajevska 2002. godine, Mostarska 2006. godine, a Trebinjska biskupija 2005. godine. Međutim, novim demografskim trendovima obilježenima iseljavanjem i negativnom prirodnom promjenom, Banjolučka biskupija ostala je bez 45,71 % ili 24 095 vjernika manje u odnosu na broj vjernika iz 1999. godine, Sarajevska biskupija bez 32,48 % odnosno bez 70 782 vjernika u odnosu na 2002. godinu, Mostarska biskupija bez 11,75 % ili bez 22 845 vjernika od 2006. godine, a Trebinjska biskupija bez 13,04 % ili ukupno 2 773 vjernika manje u odnosu na 2005. godinu (Vukšić, 2020, 546). Kao važnu i vrlo zabrinjavajuću činjenicu Vukšić ističe fenomen odljeva mozgova¹⁶ te iseljavanje mlađih ljudi i cijelih obitelji.

Usporedi li se podatke službenih popisa stanovništva Bosne i Hercegovine u razdoblju od 1879. do 2013. s obzirom na nacionalnu/vjersku¹⁷ pripadnost

16 Odljev mozgova je iseljavanje visokoobrazovanoga stanovništva iz države.

17 Prilikom provođenja popisa stanovništva, današnje bošnjačko stanovništvo popisivano je 1879. – 1931. godine kao stanovništvo islamske vjeroispovijesti (Muhamedanci), 1948. godine kao neopredijeljeni muslimani, 1953. godine kao neopredijeljeni Jugoslaveni ili Hrvati-muslimani, odnosno Srbi-muslimani, 1961. – 1991. godine kao Muslimani, od 2013. godine kao Bošnjaci; hrvatsko stanovništvo popisivano je 1879. – 1948. kao stanovništvo rimokatoličke vjeroispovijesti, od 1953. godine kao Hrvati; srpsko stanovništvo popisivano je 1879. – 1948. godine kao stanovništvo pravoslavne vjeroispovijesti, od 1953. godine kao Srbi. Od 1953. godine, stanovništvo Bosne i Hercegovine,

stanovnika (vidi: Tablica 2., Grafikon 2.) s naglaskom na usporedbu apsolutnoga i relativnoga broja muslimana/Bošnjaka, rimokatolika/Hrvata i pravoslavaca/Srba, mogu se pratiti promjene u nacionalnoj strukturi stanovništva Bosne i Hercegovine u korist rasta ukupnoga broja pripadnika bošnjačkoga i pada ukupnoga broja srpskoga i hrvatskoga stanovništva. Razlike u brojnosti stanovnika s obzirom na nacionalnu/vjersku pripadnost naročito su izražene od 1960-ih godina kada je Jugoslavija otvorila svoje državne granice, a Hrvati i Srbi su u značajnom broju odlazili na (privremeni) rad u inozemstvo. Hrvatsko i srpsko stanovništvo prvenstveno je iseljavalo u tadašnju Socijalističku Republiku Njemačku¹⁸ ili je migriralo prema gradskim središtima što je posljedično utjecalo na smanjenje stope nataliteta, dok je pretežno ruralno muslimansko stanovništvo ostajalo u Bosni i Hercegovini i doživjelo porast stope nataliteta. Prema bosansko-hercegovačkom politologu i političaru Mirku Pejanoviću u razdoblju od 1945. do 1990. godine, usporedivši s preostalim pet jugoslavenskih republika, Bosna i Hercegovina bilježila je najveću negativnu stopu migracija. S obzirom na nacionalnu pripadnost, u Bosni i Hercegovini je najveća stopa migracija zabilježena među hrvatskim stanovništvom (Pejanović, 2010, 35).

---

prilikom popisivanja stanovništva, moglo se izjasniti kao (neopredijeljeni) Jugoslaveni. Autoričina analiza podataka (prema internetskoj stranici: <https://www.statistika.ba>).

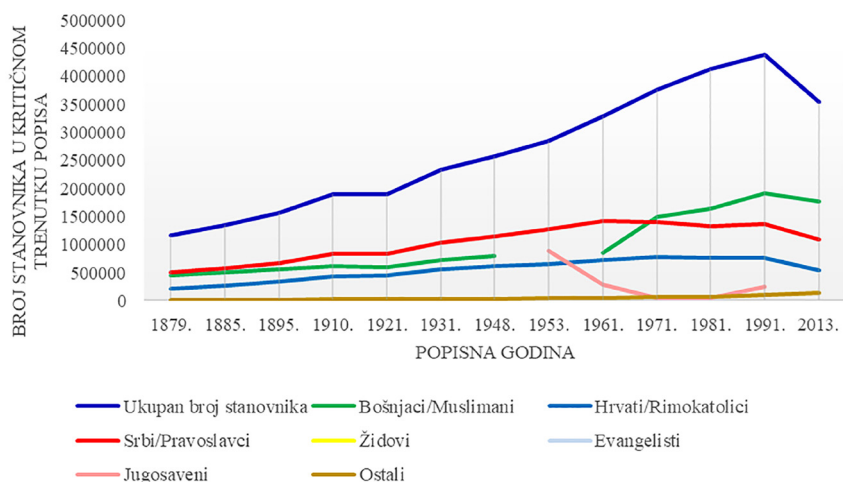
18 Fenomen organiziranoga iseljavanja iz Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije u Socijalističku Republiku Njemačku prikazan je u dokumentarnom filmu *Specijalni vlakovi* redatelja Krste Papića, 1971. godine u produkciji Zagreb filma.

Tablica 2. Kretanje broja stanovnika Bosne i Hercegovine prema popisima stanovništva 1879.–2013. godine s obzirom na nacionalnu/vjersku pripadnost.¹⁹

Godina	Broj stanovnika	Islamska 1879.–1931. Neopredjeljeni muslimani 1948. Muslimani 1961.–1991. Bošnjaci 2013.		Rimokatolička 1879.–1948. Hrvati 1953.		Pravoslavna 1879.–1948. Srbi 1953.		Izraelčanska 1879. Sefardijska 1910.		Evangelijaska 1921.–1931.		Jugoslaveni i neopredjeljeni 1953. Jugoslaveni 1961.		Ostali	
		Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
1879.	1 158 440	448 613	38,70 %	209 391	18,10 %	496 761	42,90 %	3 426	0,30 %	-	-	-	-	249	0,00 %
1885.	1 336 091	492 710	-	265 788	-	571 250	-	-	-	-	-	-	-	6 343	-
1895.	1 568 092	548 632	-	334 142	-	673 246	-	-	-	-	-	-	-	12 072	-
1910.	1 898 044	612 137	32,30 %	434 061	22,90 %	825 418	43,50 %	8 202	0,40 %	-	-	-	-	18 226	1,00 %
1921.	1 890 440	588 173	31,10 %	444 309	23,50 %	829 360	43,90 %	-	-	6 627	0,40 %	-	-	21 971	1,20 %
1931.	2 323 555	718 079	30,90 %	547 949	23,60 %	1 028 139	44,20 %	-	-	7 094	0,30 %	-	-	22 294	1,00 %
1948.	2 565 277	788 403	30,70 %	614 123	23,90 %	1 136 116	44,30 %	-	-	-	-	-	-	26 635	1,00 %
1953.	2 848 790	-	-	654 229	23,00 %	1 264 372	44,40 %	-	-	-	-	-	-	37 389	1,30 %
1961.	3 278 053	842 388	25,70 %	711 666	21,70 %	1 406 043	42,90 %	-	-	-	-	-	-	42 092	1,30 %
1971.	3 746 111	1 482 430	39,60 %	772 491	20,60 %	1 393 148	37,20 %	-	-	-	-	-	-	54 246	1,40 %
1981.	4 124 256	1 630 033	39,50 %	758 140	18,40 %	1 320 738	32,00 %	-	-	-	-	-	-	67 430	1,60 %
1991.	4 377 033	1 902 956	43,50 %	760 852	17,40 %	1 366 104	31,20 %	-	-	-	-	-	-	104 439	2,40 %
2013.	3 531 159	1 769 592	50,10 %	544 780	15,40 %	1 086 733	30,80 %	-	-	-	-	-	-	130 054	3,70 %

19 Izvor: Izradila autorica prema podatcima popisa stanovništva Bosne i Hercegovine (internetska stranica: <https://www.statistika.ba>).

Grafikon 2. Kretanje broja stanovnika Bosne i Hercegovine prema popisima stanovništva 1879.–2013. s obzirom na nacionalnu/vjersku²⁰ pripadnost.²¹

Ratna zbivanja (1992.–1995.) i posljedice koje je ostavio rat odrazili su se poražavajuće na ukupan broj stanovnika Bosne i Hercegovine. Kada se usporedi promjenu broja stanovnika između posljednjega prijeratnoga i prvoga poslijeratnoga popisa stanovništva s obzirom na nacionalnu/vjersku pripadnost, zaključuje se da je najveće smanjenje doživjelo i prije rata najmalobrojnije hrvatsko stanovništvo. Prema popisu stanovništva provedenom 1991. godine, ukupan broj Muslimana bio je 1 902 956, Hrvata 760 852, a Srba 1 366 104. Prvim popisom stanovništva Bosne i Hercegovine nakon rata, provedenim 2013. godine, utvrđeno je da je ukupan broj Bošnjaka 1 769 592, Hrvata 544 780, a Srba 1 086 733. Izraženo apsolutnim brojkama, došlo je do promjene u ukupnoj brojnosti Bošnjaka za – 133 164, Hrvata za – 216 072, a Srba za – 279 371, što ukazuje na to da je najveće apsolutno smanjenje broja stanovnika doživjela srpska zajednica, zatim hrvatska pa bošnjačka. Međutim, usporedi li se relativnu promjenu broja stanovnika s obzirom na nacionalnu pripadnost, uočava se da je hrvatsko

20 Diskontinuitet kod grafičkoga prikaza muslimanskoga/Bošnjačkoga stanovništva uzrokovan je klasifikacijom kod popisa stanovništva 1953. godine kada je pitanje narodnosti objašnjeno tako što „[s]vako lice upisuje koje je narodnosti, na pr.: Srbin, Hrvat, Slovenac, Makedonac, Crnogorac, Mađjar, Šiptar, Namac, Italijan, Čeh, Slovak, Turčin, Ciganin itd. Lice jugoslovenskog porekla, koje nije bliže nacionalno opredeljeno, upisuje: Jugosloven-neopredeljen, a drugo nacionalno neopredeljeno lice upisuje: nacionalno-neopredeljen“ (Mrdjen, 2002, 79–80).

21 Izvor: Izradila autorica prema podacima popisa stanovništva Bosne i Hercegovine (internetska stranica: <https://www.statistika.ba>).

stanovništvo doživjelo najveće smanjenje, točnije 28,39 %, srpsko 20,45 %, a bošnjačko 7 % (vidi: Tablica 3.).

Tablica 3. Apsolutna i relativna međupopisna promjena broja stanovnika Bosne i Hercegovine prema nacionalnoj/vjerskoj pripadnosti²² u razdoblju 1991.–2013.²³

Godina	Broj stanovnika	Muslimani/ Bošnjaci	Hrvati	Srbi	Ostali
1991.	4 377 033	1 902 956	760 852	1 366 104	347 121
2013.	3 531 159	1 769 592	544 780	1 086 733	130 054
Međupopisna promjena 1991.–2013. (apsolutna)	– 845 874	– 133 146	– 216 072	– 279 371	– 217 067
Međupopisna promjena 1991.–2013. (relativna)	19,33 %	7,00 %	28,39 %	20,45 %	37,47 %

Prema Vukšiću, za vrijeme Rata u Bosni i Hercegovini prognano je i etničkim grupiranjem stanovništva raseljeno ukupno 466 000 Hrvata od toga 312 000 prognanih²⁴ i 154 000 raseljenih²⁵, a iseljavanje stanovništva, poglavito hrvatskoga, nastavilo se i nakon završetka rata. Istovremeno je broj prognanih i raseljenih Bošnjaka iznosio 842 000 (485 400 prognanih i 356 600 raseljenih), a Srba 647 000 (430 000 prognanih i 217 000 raseljenih). Apsolutnim brojkama izraženo, najveći je broj prognanih i raseljenih Bošnjaka zatim Srba pa Hrvata. Međutim, usporedi li se apsolutni broj

22 Tijekom popisa stanovništva 1991. godine, stanovništvo se moglo izjasniti i kao Jugoslaveni što je u Tablici pribrojeno kategoriji „Ostali“. Nakon 1991. godine kategorija Jugoslaveni je ukinuta, a bivše jugoslavensko stanovništvo izjašnjava se kao bošnjačko, hrvatsko, srpsko ili ostalo. Stoga promjenu od 217 067 stanovnika u kategoriji „Ostali“ valja kritički promatrati.

23 Izvor: Izradila autorica prema podatcima popisa stanovništva Bosne i Hercegovine (internetska stranica: <https://www.statistika.ba>).

24 Prognanik je osoba koja protiv svoje volje mora napustiti svoj dom i domovinu te se nastaniti izvan nje jer su joj sloboda i život ugroženi, najčešće zbog pripadnosti određenoj naciji, narodu, religiji, rasi, društvenoj ili političkoj skupini te su joj ugrožena ljudska prava.

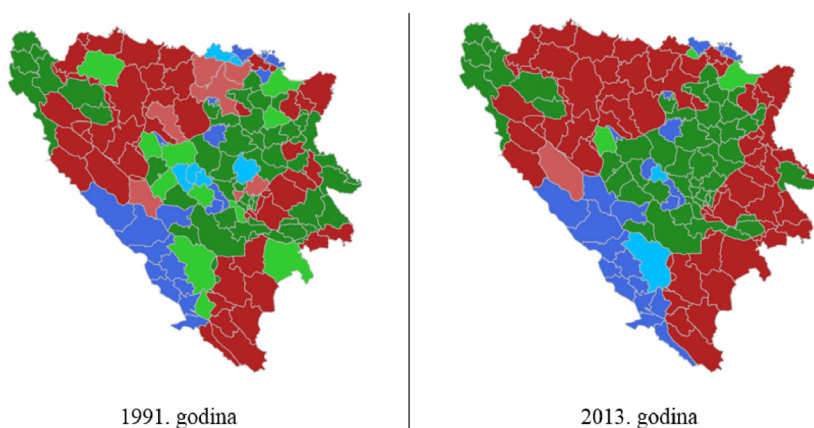
25 Raseljena, odnosno interno raseljena osoba je ona osoba koja protiv svoje volje mora napustiti svoj dom i nastaniti se u drugom dijelu svoje domovine jer su joj sloboda i život ugroženi najčešće zbog pripadnosti određenoj naciji, narodu, religiji, rasi, društvenoj ili političkoj skupini te su joj ugrožena ljudska prava.

prognanih i raseljenih pripadnika svakoga pojedinoga naroda s njihovim ukupnim brojem prema popisu stanovništva 1991. godine, zaključuje se da je hrvatsko stanovništvo pretrpjelo najveća stradanja i po ovom pitanju. Relativnim brojkama izraženo, progon i raseljavanje doživjelo je 61,25 % Hrvata, 47,36 % Srba i 44,25 % Bošnjaka (vidi: Tablica 4.).

Tablica 4. Apsolutni i relativni broj prognanoga i raseljenoga stanovništva Bosne i Hercegovine prema nacionalnoj/vjerskoj pripadnosti u razdoblju 1992.–1995. godine.²⁶

	Broj stanovnika	Prognani (1992.–1995.)	Raseljeni (1992.–1995.)	Prognani + raseljeni (1992.–1995.) (apsolutno)	Prognani + raseljeni (1992.–1995.) (relativno)
Muslimani/Bošnjaci	1 902 956	485 400	356 600	842 000	44,25 %
Hrvati	760 852	312 000	154 000	466 000	61,25 %
Srbi	1 366 104	430 000	217 000	647 000	47,36 %

Raseljavanje stanovništva za vrijeme Rata u Bosni i Hercegovini rezultiralo je izmjenom u ukupnoj teritorijalnoj raspodjeli i grupiranju stanovništva prema nacionalnoj pripadnosti (vidi: Slika 1.).

Slika 1. Teritorijalna raspodjela muslimanskoga/bošnjačkoga (zeleno), hrvatskoga (plavo) i srpskoga (crveno) stanovništva u općinama Bosne i Hercegovine prema popisima stanovništva 1991. i 2013.²⁷

Prema popisima stanovništva provedenima 1991. i 2013. godine, općina s najvećim apsolutnim udjelom bošnjačkoga stanovništva 1991. godine bio je grad Zenica s 80 359 Muslimana. Iste godine, u Zenici je živjelo

²⁶ Izvor: Izradila autorica prema podacima Vukšić, 2020, 543.

²⁷ Izvor: Oblikovala autorica prema slikama preuzetima s internetske stranice <https://statistika.ba> (pristupljeno: 30.11.2020.).

22 511 Hrvata i 23 512 Srba. Općina s najvećim apsolutnim udjelom bošnjačkoga stanovništva 2013. godine bila je Općina Novi Grad Sarajevo s 99 773 Bošnjaka. Istovremeno, 2013. godine, u Općini Novi Grad Sarajevo živjelo je 4 947 Hrvata i 4 367 Srba. Općina s najvećim apsolutnim udjelom hrvatskoga stanovništva 1991. godine bio je grad Mostar u kojem je živjelo 42 907 Hrvata, 44 037 Bošnjaka i 23 779 Srba. Zanimljiv je podatak da grad u kojemu je 1991. godine živio najveći apsolutni broj Hrvata u odnosu na sve ostale općine u kojima je živjelo hrvatsko stanovništvo, broji veći apsolutni broj Bošnjaka nego Hrvata. Grad Mostar i 2013. godine bio je općina s najvećim apsolutnim udjelom hrvatskoga stanovništva, a u njemu je živjelo 51 216 Hrvata. Pored apsolutno najbrojnijih Hrvata, 2013. godine u Mostaru su živjela 46 752 Bošnjaka i 4 421 Srbin. Podatci ukazuju na značajan pad apsolutnoga broja srpskoga stanovništva i porast broja hrvatskoga stanovništva. Općina s najvećim apsolutnim udjelom srpskoga stanovništva 1991. godine bio je grad Banja Luka sa 106 826 Srba. Istovremeno, 1991. godine, u Banjoj Luci živjelo je 28 558 Bošnjaka i 29 026 Hrvata. Grad Banja Luka i 2013. godine bio je općina s najvećim apsolutnim udjelom srpskoga stanovništva čiji je ukupan broj iznosio 165 750. Pored najbrojnijih Srba, 2013. godine u Banjoj Luci živio je 7 681 Bošnjak i 5 104 Hrvata. Podatci ukazuju na drastičan pad apsolutnoga broja Bošnjaka i Hrvata i povećanje apsolutnoga broja srpskoga stanovništva.

Iako je Aneks 7 Općega okvirnoga sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini jasno razrađen i kao takav podrazumijeva siguran i što raniji povratak prognanoga, izbjegloga i raseljenoga stanovništva u svoje domove, to još uvijek nije postignuto. Prema Izvještaju o realizaciji Revidirane strategije Bosne i Hercegovine za provođenje Aneksa VII Dejtonskoga mirovnoga sporazuma za 2018. godinu, u Bosni i Hercegovini još uvijek je 96 421 raseljena osoba, a broj izbjeglica koje se nalaze izvan Bosne i Hercegovine iznosi 17 699. Zabilježeno je oko 1 062 000 povrataka u Bosnu i Hercegovinu od čega oko 612 000 raseljenih osoba i oko 450 000 izbjeglica. Obnovljeno je oko 344 000 stambenih jedinica, a potrebno ih je obnoviti još oko 16 460 (Izvještaj o realizaciji Revidirane strategije Bosne i Hercegovine za provođenje Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma za 2018. godinu, 2019).

Povjesničar Tado Jurić ističe da je danas, 25 godina nakon završetka Rata u Bosni i Hercegovini, „[p]rema poda[t]cima Svjetske banke, BiH [...] na drugom mjestu u Europi po obujmu iseljavanja u odnosu na ukupan broj stanovnika s oko dva milijuna iseljenika, što čini 45 % ukupne populacije Bosne i Hercegovine. Osim raseljavanja 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća i tijekom rata 1990-ih, kada je pokrenuto više od polovice stanovništva,

oko 2,2 milijuna osoba, čitav poslijeratni period je obilježen nastavkom iseljavanja“ (Jurić, 2018, 200). Hrvatsko stanovništvo i dalje iseljava u najvećem broju. S obzirom na to da Hrvati iz Bosne i Hercegovine imaju (i) hrvatsko državljanstvo,²⁸ otvoren im je pristup na tržištu rada europskih zemalja. Dok se visokorazvijene države Zapadne Europe suočavaju s manjkom radne snage, na prostoru Bosne i Hercegovine vlada kriza gospodarstva i visoka stopa nezaposlenosti koja, uz dodatne potisne faktore poput socijalne nesigurnosti, nepovjerenja u pravni sustav, korupcije, loše infrastrukture, političke nesigurnosti, neravnopravnosti hrvatskoga naroda, rezultira sve većom potrebom za iseljavanjem iz Bosne i Hercegovine. Tado Jurić u rezultatima svojega istraživanja objavljenima u radu *Politički aspekti iseljavanja Hrvata iz Bosne i Hercegovine u Njemačku* (Jurić, 2018, 202) koje je proveo na uzorku od 400 ispitanika, kao najčešće razloge iseljavanja Hrvata iz Bosne i Hercegovine u Njemačku u razdoblju od 2013. do 2017. godine koje su istaknuli ispitanici, navodi nemoral političkih elita, pravnu nesigurnost, nepotizam i korupciju, a tek onda nezaposlenost. Slični odgovori dobiveni su prilikom provođenja ankete za potrebu izrade ovoga rada i prikazani su u narednom potpoglavlju.

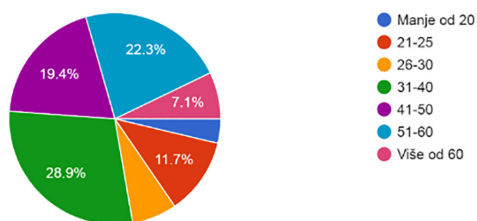
3.2. O(p)stanak Hrvata u Bosni i Hercegovini

Opstanak i ostanak Hrvata u Bosni i Hercegovini ozbiljno je pitanje koje se mora rješavati kako potezima iz Bosne i Hercegovine u vidu poštivanja jednakih i jasnih prava i obveza svih konstitutivnih naroda, tako i potezima iz Hrvatske u vidu podrške Bosni i Hercegovini pri ulasku u Europsku uniju (u daljnjem tekstu: EU) i Sjevernoatlantski savez (u daljnjem tekstu: NATO), ali i bosanskohercegovačkim Hrvatima pri ostvarenju njihovih prava zajamčenih potpisivanjem Općega okvirnoga sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini. Osim što bi uvelike pridonio unutarnjoj stabilnosti, ulazak Bosne i Hercegovine u EU i NATO bio bi značajan doprinos stabilnosti regije u cijelosti. Bosna i Hercegovina država je u kojoj su prisutne duboke podjele, politička razjedinjenost i prividno pomirenje između pripadnika konstitutivnih naroda što onemogućava napredak države u svakom pogledu, a pogoduje jačanju moći i samovolji političkih elita. Stanovništvo nijednoga od triju konstitutivnih naroda nije zadovoljno općom situacijom u državi i okrenuto je k iseljavanju, a država se, bez iskazanoga interesa za ovo pitanje, kreće prema demografskome slomu koji obilježavaju depopulacija, niska stopa nataliteta i fertiliteta, prirodni pad, senilizacija i masovno iseljavanje stanovništva.

28 Republika Hrvatska i Bosna i Hercegovina potpisale su „Ugovor između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine o dvojnomo državljanstvu“ u Sarajevu 29. ožujka 2007. godine. Ugovor je na snagu stupio 28. veljače 2012. godine.

Za potrebe izrade ovoga rada, autorica je provela istraživanje među Hrvatima iz Bosne i Hercegovine nastanjenima na prostoru Bosne i Hercegovine i Hrvatima već iseljenima s prostora Bosne i Hercegovine metodom anketiranja (e-anketa).²⁹ Rezultati i analiza provedene ankete daju pregled razloga koji su uzrok iseljavanja hrvatskoga stanovništva iz Bosne i Hercegovine, njihove aspiracije prema iseljavanju, ostanku i/ili povratku u Bosnu i Hercegovinu s pregledom potreba koje uvjetuju ostanak i opstanak Hrvata u Bosni i Hercegovini. Na temelju rezultata, odnosno analize ankete, može se predvidjeti i budući trend iseljavanja bosanskohercegovačkih Hrvata. Anketirano je ukupno 350 ispitanika, od toga 48,9 % žena i 51,1 % muškaraca različite životne dobi s najvećim udjelom (ukupno 70,6 %) ispitanika u dobnim skupinama 31–40, 41–50 i 51–60 godina, koji čine glavninu radno sposobnoga stanovništva (vidi: Grafikon 3.).

Godine života
350 responses

Grafikon 3. Dobna struktura ispitanika.

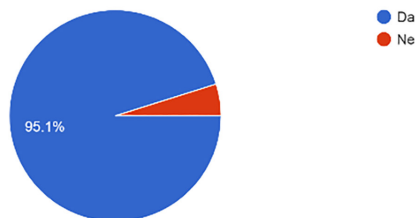
Ispitivanjem je obuhvaćeno hrvatsko stanovništvo iz osam od ukupno deset kantona Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Distrikta Brčko. Podatci nisu prikupljeni iz Unsko-sanskoga kantona u kojem je prema popisu stanovništva iz 2013. godine živjelo 5 073 Hrvata ili 1,9 % te Bosansko-podrinjskoga kantona u kojem je 2013. godine apsolutni broj hrvatskih stanovnika bio 24, a relativni udio hrvatskoga stanovništva 0,1 %. Osnovana je pretpostavka da se broj Hrvata u spomenuta dva kantona do danas smanjio.

Ukupno 95,1 % svih ispitanih rođeno je u Bosni i Hercegovini, a vrlo je zanimljiv podatak da je njih 4,9 % rođeno izvan Bosne i Hercegovine (vidi: Grafikon 4.), ali su u nekom razdoblju svojega života živjeli u Bosni i Hercegovini ili trenutno žive tamo.

²⁹ Autorica je provela e-anketu posredstvom *Google Forms* alata odnosno Googleovoga obrasca sastavljenoga od 20 pitanja s automatski generiranim grafičkim prikazima (Grafikoni 3.–17.).

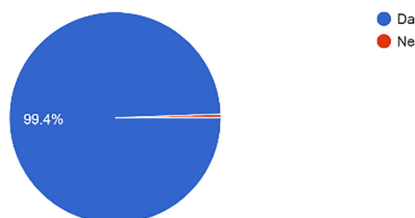
Rođen/-a sam u Bosni i Hercegovini
350 responses

Grafikon 4. Udio ispitanika rođenih u Bosni i Hercegovini i izvan nje.

Podatak o ispitanicima koji su izjavili da nisu rođeni u Bosni i Hercegovini, ali su u nekom životnom razdoblju živjeli u Bosni i Hercegovini ili trenutno tamo žive govori o rijetkim povratnim migracijama jer su roditelji svakoga od njih rođeni u Bosni i Hercegovini (vidi: Grafikon 5.). Roditelji dvaju ispitanika (0,6 %) nisu rođeni u Bosni i Hercegovini, ali ti ispitanici trenutno žive u Bosni i Hercegovini.

Moji roditelji ili jedno od roditelja rođeni su u Bosni i Hercegovini
350 responses

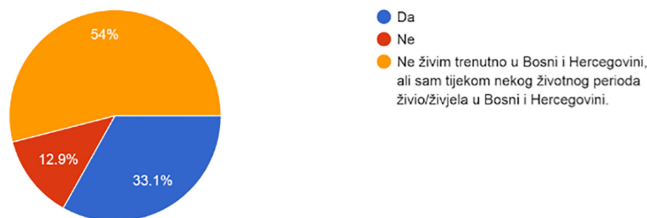

Grafikon 5. Ispitanici s obzirom na mjesto rođenja njihovih roditelja u Bosni i Hercegovini.

Dok 33,1 % ispitanika živi u Bosni i Hercegovini, njih 66,9 % više ne živi u Bosni i Hercegovini što ukazuje na velik udio iseljenika među ispitanicima (vidi: Grafikon 6.).

Trenutno živim u Bosni i Hercegovini

350 responses

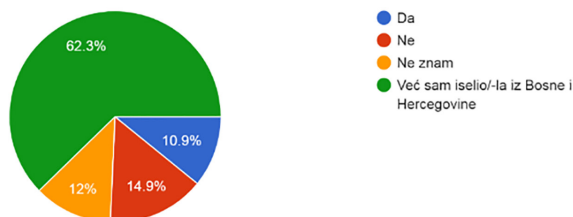

Grafikon 6. Ispitanici s obzirom na mjesto življenja u Bosni i Hercegovini ili izvan nje.

Na pitanje o planiranju iseljavanja iz Bosne i Hercegovine, 62,3 % ispitanika izjasnilo se da je već iselilo iz Bosne i Hercegovine, a njih 10,9 % planira iseliti u nekom trenutku. Ukupno 14,9 % ispitanih ne planira iseliti, dok njih 12 % ne zna želi li ili ne želi iseliti iz Bosne i Hercegovine (vidi: Grafikon 7.).

Planiram iseliti iz Bosne i Hercegovine

350 responses

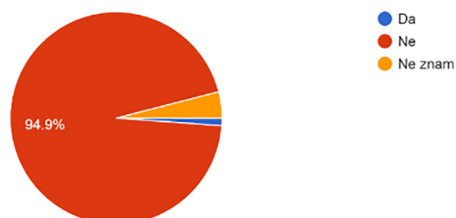

Grafikon 7. Iseljeničke aspiracije prema iseljavanju iz Bosne i Hercegovine i iseljenički status ispitanika.

Na pitanje o zadovoljstvu općim stanjem u Bosni i Hercegovini (ekonomskim, političkim, društvenim i socijalnim) 94,9 % ispitanika izjavilo je da nije zadovoljno općim stanjem u državi dok je svega 1,1 % ispitanika izjavilo da je opće stanje u Bosni i Hercegovini zadovoljavajuće. Po istom pitanju neodlučno je 4 % ispitanika (vidi: Grafikon 8.).

Zadovoljan/-a sam općim stanjem u Bosni i Hercegovini (ekonomskim, političkim, društvenim, socijalnim).

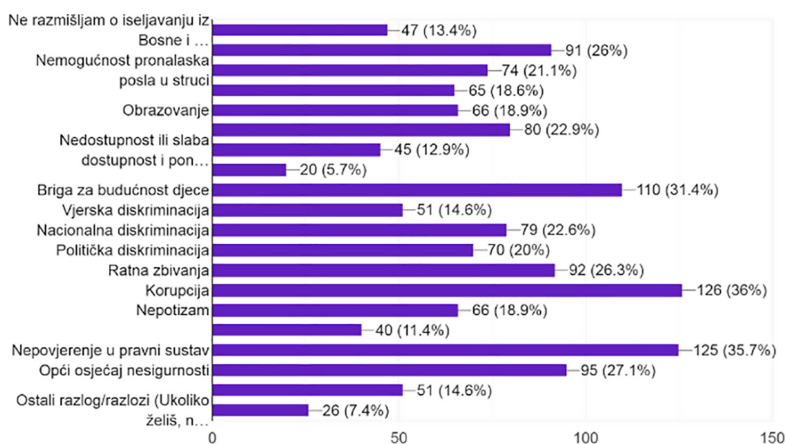
350 responses

Grafikon 8. Zadovoljstvo ispitanika općim stanjem u Bosni i Hercegovini.

Iz općega nezadovoljstva proistječu i razlozi zbog kojih hrvatsko stanovništvo razmišlja o iseljavanju ili je već iselilo iz Bosne i Hercegovine. Autorica je pri analizi ankete ponuđene odgovore o mogućim razlozima iseljavanja podijelila u četiri skupine s obzirom na njihovu zastupljenost (vidi: Grafikon 9.). Više od 30 % ispitanika kao razloge iseljavanja navelo je korupciju, nepovjerenje u pravni sustav i brigu za budućnost djece. Od 25–30 % ispitanika glavnim razlozima iseljavanja smatra opći osjećaj nesigurnosti, nezaposlenost i ratna zbivanja, a njih 20–25 % uzročnikom iseljavanja smatra nemogućnost pronalaska posla u struci, nedostupnost ili slabu dostupnost i ponudu zdravstvenih usluga te nacionalnu i političku diskriminaciju. Manje od 20 % ispitanika kao razlog iseljavanja navodi vjersku diskriminaciju, nepotizam, obrazovanje, nemogućnost napredovanja u poslu, zagađenost i/ili neurednost okoliša, želju za stjecanjem novih iskustava, nedostupnost ili slabu dostupnost i ponudu kulturnih usluga te povezivanje obitelji.

Razlozi zbog kojih sam iselio/-la ili razmišljam o iseljenju iz Bosne i Hercegovine. (Moguć je odabir više odgovora.)
350 responses

Grafikon 9. Pregled razloga iseljavanja bosanskohercegovačkih Hrvata.

Od ostalih razloga za iseljavanje, ispitanici navode nedostatnost financijskih sredstava za život, privlačne faktore u državama Europske Unije, majorizaciju Hrvata i opću disfunkcionalnost države.

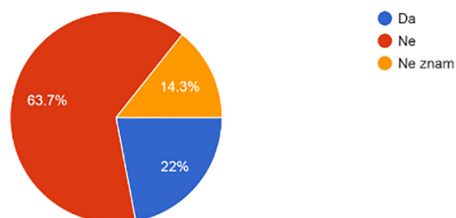
Odgovor na pitanje o institucijama u Bosni i Hercegovini i/ili Republici Hrvatskoj kojima su se do sad obratili ili smatraju da bi se u slučaju potrebe mogli s povjerenjem obratiti vezano uz rješavanje problemskih situacija s kojima su se nekad susreli ili se trenutno susreću u Bosni i Hercegovini, dalo je svega 87 od 350 ispitanika, a njihovi odgovori, s obzirom na sličnost, mogu se grupirati u tri skupine. Prva i najzastupljenija skupina odgovora poput „nikome“, „ne postoje institucije kojima se mogu obratiti“ ili „ne znam“ ukazuje na to da većina, 43 od 87 (49,43 %) ispitanika koji su odgovorili na ovo pitanje, smatraju da se nemaju kome obratiti u slučaju potrebe. Ovdje treba imati na umu velik broj ispitanika koji nisu odgovorili na ovo pitanje, njih 263, što upućuje na mogućnost da ti ispitanici ne znaju kome bi se mogli obratiti u slučaju potrebe. Druga skupina odgovora poput „Veleposlanstvo/Konzulat Republike Hrvatske“, „Ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske“, „udruge“, „općina“, „MUP“, obuhvaća 36 od 87 odgovora (41,38 %) ispitanika koji su odgovorili na ovo pitanje i ukazuje na postojanje povjerenja u postojeće institucije Republike Hrvatske u Bosni i Hercegovini, hrvatske udruge i hrvatske predstavnike općinskih, gradskih i kantonalnih vlasti u Bosni i Hercegovini. Prisutnost povjerenja dijela bosanskohercegovačkih Hrvata u institucije s hrvatskim predznakom može poslužiti kao poticaj za njihov intenzivniji rad i učvršćivanje veza

Republike Hrvatske s bosanskohercegovačkim Hrvatima te stvaranje platforme za pitanje povratka Hrvata u Bosnu i Hercegovinu, kao i opstanka postojećega hrvatskoga stanovništva. Treća, najmanje zastupljena skupina odgovora poput „katolička crkva“, „biskupska konferencija“, „nadbiskup Komarica“ obuhvaća 8 od 87 odgovora (9,2 %) ispitanika koji su odgovorili na ovo pitanje i ukazuje na izuzetno nizak stupanj povjerenja Hrvata u institucije Katoličke crkve.

Odgovori na pitanja „Smatraš li da Republika Hrvatska u dovoljnoj mjeri ispunjava svoje zadaće prema hrvatskom stanovništvu u BiH?“ i „Smatram da bi se Republika Hrvatska trebala više angažirati oko rješavanja hrvatskog pitanja u Bosni i Hercegovini“ daju jasniji uvid u očekivanja bosanskohercegovačkih Hrvata od hrvatske vlasti.

Ukupno 63,7 % ispitanika smatra da Republika Hrvatska ne ispunjava svoje zadaće prema hrvatskom stanovništvu u Bosni i Hercegovini u dovoljnoj mjeri. Svega 22 % ispitanika smatra da hrvatska ispunjava svoje obveze preuzete potpisivanjem Općega okvirnoga sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, a 14,3 % ispitanika ne zna odgovor na ovo pitanje (vidi: Grafikon 10.).

Republika Hrvatska, prema Općem okvirnom sporazumu za mir u Bosni i Hercegovini (Daytonski sporazum), ima obvezu pružanja posebne skrbi i p...voje zadaće prema hrvatskom stanovništvu u BiH?
350 responses

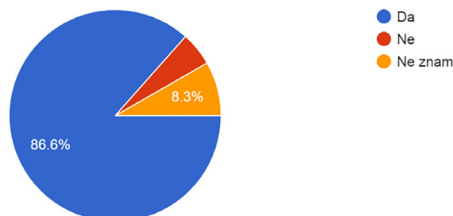

Grafikon 10. Stav ispitanika prema dostatnosti ispunjavanja zadaća Republike Hrvatske prema Hrvatima u Bosni i Hercegovini.

Nedvosmisleno je jasno da bosanskohercegovački Hrvati smatraju da bi se Republika Hrvatska trebala više angažirati oko rješavanja hrvatskoga pitanja u Bosni i Hercegovini (vidi: Grafikon 11.). Na ovo pitanje potvrdno je odgovorilo čak 86,6 %. Njih 5,1 % smatra da je dodatni hrvatski angažman nepotreban, a 8,3 % ispitanika ne zna je li potreban pojačani angažman Republike Hrvatske kod rješavanja hrvatskoga pitanja u Bosni i Hercegovini.

Smatram da bi se Republika Hrvatska trebala više angažirati oko rješavanja "hrvatskog pitanja" u Bosni i Hercegovini.

350 responses

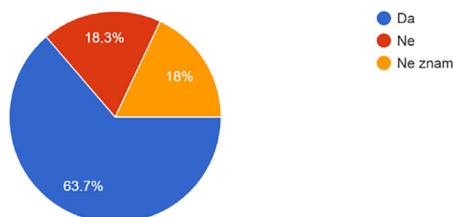

Grafikon 11. Stav ispitanika prema potrebi uključivanja Republike Hrvatske u rješavanje „hrvatskog pitanja“ u Bosni i Hercegovini.

Često spominjan odgovor na hrvatsko pitanje je uspostavljanje trećega (hrvatskoga) entiteta. Ukupno 63,7 % ispitanika odgovorilo je da je uspostava trećega entiteta nužna za stabilizaciju u Bosni i Hercegovini. Njih 18,3 % smatra da uspostavljanje trećega entiteta nije nužno rješenje za uspostavljanje stabilizacije, a 18 % ispitanika ne zna bi li se uspostavljanjem trećega entiteta uspostavila i stabilizacija u Bosni i Hercegovini (vidi: Grafikon 12.).

Ideju uspostavljanja trećeg entiteta (hrvatskog entiteta) smatram nužnim za uspostavu stabilizacije u Bosni i Hercegovini.

350 responses

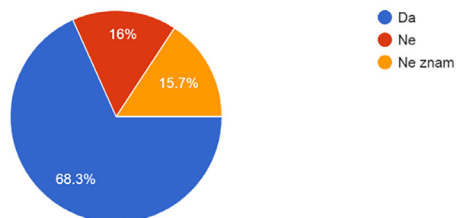

Grafikon 12. Stav ispitanika o potrebi uspostavljanja trećega (hrvatskog) entiteta u Bosni i Hercegovini.

Kod odgovora o subjektivnom osjećaju pripadnosti Bosni i Hercegovini 68,3 % ispitanika izjavilo je da osjeća pripadnost državi dok 16 % ispitanika tu pripadnost ne osjeća. Isto tako, 15,7 % ispitanika ne zna kako se osjeća po pitanju pripadnosti Bosni i Hercegovini (vidi: Grafikon 13.), iako je za 95,1 % ispitanika Bosna i Hercegovina država njihova rođenja, a za 99,4 % ispitanika država rođenja njihovih roditelja.

Bosnu i Hercegovinu doživljam kao svoju državu (osjećam pripadnost prema njoj).

350 responses

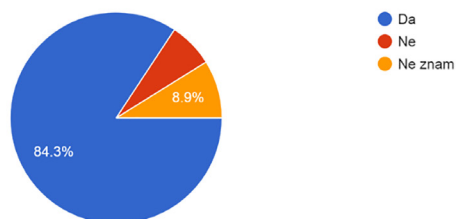

Grafikon 13. Subjektivni stav ispitanika prema osjećaju pripadnosti Bosni i Hercegovini.

Kod odgovora o subjektivnom osjećaju pripadnosti Republici Hrvatskoj 84,3 % ispitanika izjasnilo se da osjeća pripadnost Republici Hrvatskoj, 6,9 % ispitanika izjavilo je da ne osjeća tu pripadnost, a 8,9 % ispitanika ne zna kakve osjećaje u smislu pripadnosti ima prema Republici Hrvatskoj (vidi: Grafikon 14.).

Republiku Hrvatsku doživljam kao svoju državu (osjećam pripadnost prema njoj).

350 responses

Grafikon 14. Subjektivni stav ispitanika prema osjećaju pripadnosti Republici Hrvatskoj.

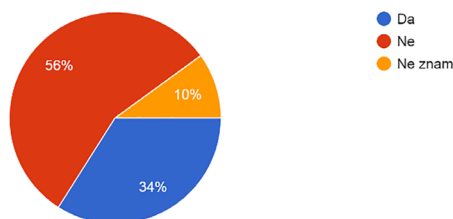
Može se zaključiti da je kod bosanskohercegovačkih Hrvata prisutan izraženiji osjećaj pripadnosti Republici Hrvatskoj, nego li Bosni i Hercegovini u kojoj su gotovo svi (95,1 %) rođeni i u kojoj su rođeni njihovi roditelji.

Na anketno pitanje „U Bosni i Hercegovini se često osjećam kao stranac“ 56 % ispitanika izjavilo je da se ne osjeća kao stranac u Bosni i Hercegovini, 34 % ih se osjeća kao stranac, a 10 % ne zna kako se osjeća po tom pitanju.

U Bosni i Hercegovini se često osjećam kao stranac.

350 responses

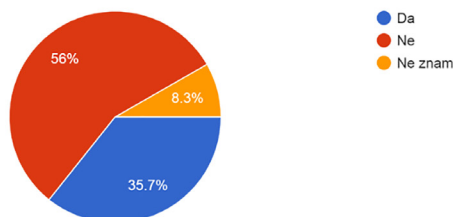

Grafikon 15. Subjektivni stav ispitanika prema osjećaju otuđenosti u Bosni i Hercegovini.

Istovremeno na pitanje „U Republici Hrvatskoj se često osjećam kao stranac“ 56 % ispitanika izjavilo je da se u Republici Hrvatskoj ne osjeća kao stranac, 35,7 % ih se osjeća kao stranac, a 8,3 % ne zna kako se osjeća po pitanju otuđenosti u Republici Hrvatskoj (vidi: Grafikon 16.).

U Republici Hrvatskoj se često osjećam kao stranac.

350 responses

Grafikon 16. Subjektivni stav ispitanika prema osjećaju otuđenosti u Republici Hrvatskoj.

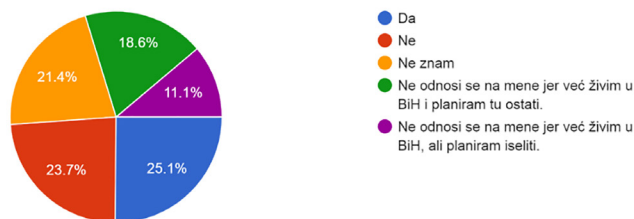
Uspoređujući rezultate dvaju postavljenih pitanja o otuđenosti bosanskohercegovačkih Hrvata u Bosni i Hercegovini i Republici Hrvatskoj može se zaključiti da se tek nešto malo više od polovice ispitanih bosanskohercegovačkih Hrvata ne osjeća kao stranac ni u Bosni i Hercegovini (56 %), ni u Republici Hrvatskoj (56 %). Međutim, činjenica da se 34 % ispitanih bosanskohercegovačkih Hrvata u Bosni i Hercegovini i 35,7 % njih u Republici Hrvatskoj osjeća kao stranac, ukazuje na potrebu osvješćivanja ovoga pitanja na svim razinama i u Bosni i Hercegovini i u Republici Hrvatskoj. S obzirom na činjenicu da su demografski procesi dugotrajni i u svojem nastajanju i po učincima, a iseljavanje hrvatskoga stanovništva iz Bosne i Hercegovine i čimbenici koji su doveli do toga iseljavanja traju već desetljećima, vrlo je teško govoriti o promjenama koje bi trenutno mogle

usporiti ili zaustaviti emigracijske procese. Međutim, jasno razrađenom strategijom te ustrajnim i usmjerenim djelovanjem, moguće je stvoriti preduvjete za povoljniju demografsku sliku Hrvata u Bosni i Hercegovini u budućnosti.

Kada je u pitanju stav prema ostanku i povratku u Bosnu i Hercegovinu (vidi: Grafikon 17.) 25,1 % ispitanika izjavilo je da bi se rado vratilo živjeti u Bosnu i Hercegovinu, njih 18,6 % živi u Bosni i Hercegovini i u njoj planira ostati živjeti, 23,7 % ispitanika ne bi se željelo vratiti živjeti u Bosnu i Hercegovinu, 11,1 % ispitanika planira iseliti iz Bosne i Hercegovine, a 21,4 % njih ne zna bi li željelo živjeti u Bosni i Hercegovini. Grupira li se ove podatke u tri skupine s obzirom na afinitete prema nastanjivanju i životu u Bosni i Hercegovini, može se zaključiti da bi se 43,7 % ispitanika željelo vratiti ili nastaviti živjeti u Bosni i Hercegovini, 34,8 % njih ne želi se vratiti ili planira iseliti iz Bosne i Hercegovine, a 21,4 % ispitanika ne zna bi li željelo živjeti u Bosni i Hercegovini.

Htio/htjela bih se vratiti živjeti u Bosnu i Hercegovinu.

350 responses

Grafikon 17. Subjektivni stav ispitanika prema ostanku i povratku u Bosnu i Hercegovinu.

Neki od uvjeta koje ispitanici smatraju ključnima za ostanak Hrvata u Bosni i Hercegovini i/ili povratak hrvatskoga stanovništva u Bosnu i Hercegovinu su: iskorjenjivanje korupcije, uspostava političke stabilnosti, uspostava ravnopravnosti svih konstitutivnih naroda, uspostava ekonomske stabilnosti na razini Bosne i Hercegovine, otvaranje radnih mjesta, uspostava ravnopravnosti između Hrvata u različitim teritorijalnim dijelovima Bosne i Hercegovine kod pružanja potpore hrvatskomu narodu.

Pitanje o(p)stanaka Hrvata u Bosni i Hercegovini neodvojivo je od pitanja uspostave opće političke, ekonomske i društvene stabilnosti Bosne i Hercegovine, stoga je za opstanak, kako Hrvata tako i ostalih konstitutivnih naroda u Bosni i Hercegovini, nužno krenuti rješavati probleme na državnoj razini, a Republika Hrvatska, kao susjedna država, članica Europske Unije,

supotpisnica Općega okvirnoga sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i jedna od dviju domovina bosanskohercegovačkih Hrvata, suradnjom uvelike može pomoći pri rješavanju toga pitanja.

4. Zaključak

Analizom statističkih podataka službenih popisa stanovništva Bosne i Hercegovine u razdoblju od 1879. do 2013. može se zaključiti da je hrvatsko stanovništvo u odnosu na muslimansko/bošnjačko i srpsko stanovništvo u Bosni i Hercegovini dugotrajno bilo izloženo jačim depopulacijskim procesima te je kao najmalobrojnije dočekalo kraj XX. i početak XXI. stoljeća. Ratna zbivanja i posljedice koje je ostavio Rat u Bosni i Hercegovini dodatno su utjecale na smanjenje ukupnoga broja bosanskohercegovačkih Hrvata. Mnogobrojno stanovništvo koje je bilo prognano, raseljeno ili je izbjeglo tijekom ratnoga razdoblja nikada se nije vratilo u svoje domove, a iseljavanje Hrvata nastavilo se i nakon završetka rata. Analizom rezultata anketnoga ispitivanja provedenoga za potrebe izrade ovoga rada zaključeno je da je glavni razlog iseljavanja Hrvata iz Bosne i Hercegovine opće nezadovoljstvo životnim uvjetima u državi čije društvo obilježavaju: korupcija, neravnopravan politički i društveni položaj Hrvata u odnosu na pripadnike preostalih dvaju konstitutivnih naroda, nepovjerenje u pravni i politički sustav, opći osjećaj nesigurnosti, loša gospodarska situacija i s njom povezana visoka stopa nezaposlenosti i neizvjesna budućnost. Patriotizam koji je kod bosanskohercegovačkih Hrvata izraženiji prema Republici Hrvatskoj, nego li prema Bosni i Hercegovini u kojoj su Hrvati autohtoni narod, odnosno manjak patriotske privrženosti državi podrijetla, uvelike doprinosi lakšem donošenju odluke o iseljavanju iz Bosne i Hercegovine. Rezultati ovoga ispitivanja, unatoč tome što su provedeni na uzorku od svega 350 ispitanika, mogu se smatrati indikativnima te mogu poslužiti kao smjernice za daljnja istraživanja i poticaj za poduzimanje mjera u rješavanju pitanja o(p)stanka Hrvata u Bosni i Hercegovini.

Za opstanak Hrvata u Bosni i Hercegovini nužno je poduzeti konkretne mjere u obliku razrađenoga i jasno strukturiranoga plana koji će ublažiti iseljavanje hrvatskoga stanovništva iz Bosne i Hercegovine. Prvenstveno kroz plan razvoja gospodarstva i zapošljavanja, u čemu bi Republika Hrvatska mogla sudjelovati usmjeravanjem pomoći ka konkretnim razvojnim projektima koji će pokrenuti razvoj gospodarstva i otvaranje radnih mjesta. Potrebno je riješiti hrvatsko pitanje uspostavom ravnopravnosti hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini, izmjenom Izbornoga zakona, zatim poraditi na ravnopravnosti hrvatskoga jezika, omogućiti povratak prognanih i raseljenih Hrvata, poraditi na borbi protiv korupcije, povratu povjerenja

u strukture vlasti i uspostavljanju osjećaja sigurnosti kod stanovništva, što je možda i najteži zadatak, a jedan je od glavnih uzroka iseljavanja mladih ljudi, onih u reproduktivnoj životnoj dobi. Međutim, dok se problemi stanovništva u Bosni i Hercegovini ne budu rješavali iz Bosne i Hercegovine, dok, u nedostatku političkih zastupnika hrvatskih interesa u Bosni i Hercegovini, Hrvati budu isticali samo hrvatski, a zanemarivali svoj bosanskohercegovački identitet i otklanjali se od Bosne i Hercegovine, neće postojati čvrsti temelji za opstanak hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini. Dok različitosti između naroda budu služile međusobnim podjelama i ne budu gledane kao bogatstvo države i pozitivno obilježje njezina identiteta koji treba njegovati, Bosna i Hercegovina ne će moći biti država napretka. Stanovništvo će se nastaviti iseljavati, a država će bespovratno gubiti svoj najvrjedniji resurs. Bosanska kraljica Katarina Kosača Kotromanić govorila je „Čovjek bez domovine je mrtav čovjek“, isto tako može se reći: država bez stanovništva, mrtva je država.

Literatura

- Federalni zavod za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine (2012). *Zakon o popisu stanovništva, kućanstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013. godine*. Sarajevo: FZS. URL: <https://fzs.ba/index.php/o-nama/pravni-propisi/> (pristupljeno 7.12.2020.).
- Federalni zavod za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine (2016). *Kratak istorijat o popisima u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: FZS. URL: <https://fzs.ba/index.php/popis-stanovnistva/zanimljivosti-oko-popisa-i-ostalo-2/> (pristupljeno 30.11.2020.).
- Jurić, Tado (2018). *Politički aspekti iseljavanja Hrvata iz Bosne i Hercegovine u Njemačku*. Mostariensia: časopis za društvene i humanističke znanosti, Vol. 22, No. 1, str. 197–212.
- Kasapović, Mirjana (2005). *Bosna i Hercegovina: podijeljeno društvo i nestabilna država*. Zagreb: Politička kultura nakladno-istraživački zavod.
- Katz, Vera (2011). *Proces demografske tranzicije u Bosni i Hercegovini druga polovina 20. stoljeća*. U: Husnija Kamberović (ur.), *Identitet Bosne i Hercegovine kroz historiju: zbornik radova* (str. 273–293). Sarajevo: Institut za istoriju.
- Lasić, Mile (2009). *Ustavna i stvarna nejednakopravnost Hrvata u BiH*. Hrvatsko kulturno vijeće. URL: <https://www.hkv.hr/izdvojeno/tribine/bih/3820-dr-sc-mile-lasi-ustavna-i-stvarna-nejednakopravnost-hrvata-u-bih.html> (pristupljeno 10.10.2020.).
- Magaš, Damir (2013). *Geografija Hrvatske*. Zadar: Sveučilište u Zadru,

- Odjel za geografiju, Zagreb: Meridijani.
- Marić Tokić, Silvana (2018). Mirovni planovi i sporazumi za Bosnu i Hercegovinu. *Mostariensia: časopis za društvene i humanističke znanosti*, Vol. 22, No. 1, str. 297-313. URL: <https://hrcak.srce.hr/234802> (pristupljeno 21.11.2020.).
- Markotić, Ante (1999). Ratni učinci na promjene u broju stanovnika Bosne i Hercegovine i Hrvatske. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 8, No. 5–6 (43–44), str. 751–766. URL: <https://hrcak.srce.hr/20317> (pristupljeno 7.12.2020.).
- Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice (2019). Izvještaj o realizaciji Revidirane strategije Bosne i Hercegovine za provođenje Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma za 2018. godinu. Sarajevo: MHRR. URL: <https://ekonsultacije.gov.ba/legislationactivities/downloaddocument?documentId=12989> (pristupljeno 16.12.2020.).
- Mrdjen, Snježana (2002). Narodnost u popisima. Promjenljiva i nestalna kategorija. *Stanovništvo*, Vol. 40, No. 1–4, str. 77–103. URL: <https://doi.org/10.2298/STNV0201077M> (pristupljeno 9.12.2020.).
- Narodne novine (2007). Ugovor između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine o dvojnog državljanstvu. Zagreb: Narodne novine d.d., NN 9/2007, str. 117. URL: <https://narodne-novine.nn.hr/eli/medunarodni/2007/9/117> (pristupljeno 5.11.2020.).
- Nešković, Radomir (2013). Nedovršena država – politički sistem Bosne i Hercegovine. Sarajevo: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Obućina, Vedran (2010). Hrvatski transsuvereni nacionalizam u BiH. *Političke analize*, Vol. 1, No. 4, str. 21–24. URL: <https://hrcak.srce.hr/102756> (pristupljeno 9.10.2020.).
- Pejanović, Mirko (2010). Hrvati u BiH: problemi ustavnog položaja, kulturni razvoj i nacionalni identitet. U: Ivan Markešić (ur.), *Hrvati u BiH: ustavni položaj, kulturni razvoj i nacionalni identitet* (str. 35–44). Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Centar za demokraciju i pravo Mirko Tripalo.
- Populacijski fond Ujedinjenih naroda, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Federalni zavod za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine, Republički zavod za statistiku Republike Srpske (2020). *Analiza stanja stanovništva u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: UNFPA, BHAS, FZS, Banja Luka: RZSRS. URL: <http://www.bhas.ba/News/Read/42> (pristupljeno 9.12.2020.).
- Populacijski fond Ujedinjenih naroda, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Federalni zavod za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine, Republički zavod za statistiku Republike Srpske (2020). *Projekcije stanovništva Bosne i Hercegovine za period 2020. – 2070.*

- Sarajevo: UNFPA, BHAS, FZS, Banja Luka: RZSRS. URL: <http://www.bhas.ba/News/Read/42> (pristupljeno 9.12.2020.).
- Raport.ba (2020). Schwarz-Schilling: Dejton uništava i davi BiH. Pokušavao sam to promijeniti, nisam uspio... Nije još niko. URL: <https://raport.ba/schwarz-schilling-dejton-unistava-i-davi-bih-pokusavao-sam-to-promijeniti-nisam-uspio-nije-jos-niko/> (pristupljeno 2.11.2020.).
- Statistika.ba (2013). Statistički podatci o stanovništvu Bosne i Hercegovine. URL: <https://www.statistika.ba> (pristupljeno 30.11.2020.).
- Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske (2011). Strategija o odnosima Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Republike Hrvatske. Zagreb: Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske. URL: https://hrvatiizvanrh.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/opcenito_djelokrug/hmiu1622297517.pdf (pristupljeno 6.11.2020.).
- Tabeau, Ewa, Bijak, Jakub (2005). War-Related Deaths in the 1992-1995 Armed Conflicts in Bosnia and Herzegovina: A Critique of Previous Estimates and Recent Results. *European Journal of Population / Revue Européenne de Démographie*, Vol. 21, No. 2/3, str. 187–215. URL: <https://www.jstor.org/stable/20164302> (pristupljeno 8.12.2020.).
- Ured Visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini (1997). Bonselna konferencija o implementaciji mira. Sarajevo: OHR <http://www.ohrint/bonselna-konferencija-o-implementiranju-mira/> (pristupljeno 6.12.2020.).
- Vlada Kantona Sarajevo (1995). Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Vlada KS. URL: https://propisi.ks.gov.ba/sites/propisi.ks.gov.ba/files/opci_okvirni_sporazum_za_mir_u_bosni_i_hercegovini.pdf (pristupljeno 10.10.2020.).
- Vukšić, Tomo (2020). Smanjivanje broja katolika u Bosni i Hercegovini i potreba da se ono zaustavi. *Crkva u svijetu*, Vol. 55, No. 3, str. 535–552. URL: <https://hrcak.srce.hr/247654> (pristupljeno 16.12.2020.).
- Živić, Dražen (2003). Suvremene tendencije u razvoju stanovništva hrvatske. *Diacovensia XI*, br. 2, str. 253–279. URL: <https://hrcak.srce.hr/40180> (pristupljeno 9.10.2020.).

The existence of the Croats in Bosnia and Herzegovina

Summary

Exactly 25 years after the signing of the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina, which settled the War in Bosnia and Herzegovina, there is still no social, political and economic stability, the establishment of which was expected upon the signing of the peace agreement. Society in Bosnia and Herzegovina is divided at all levels. Primarily political and territorial, and in terms of tolerance of members of the constituent peoples, which makes it difficult to establish common state values, the possibility of peaceful coexistence of Bosniaks, Croats, Serbs and others and building a state with unique generally accepted state characteristics. The Croatian people are the oldest indigenous people in Bosnia and Herzegovina, and with its continuous emigration that began during the War in Bosnia and Herzegovina and has not stopped to this day, the question of its existence is threatened. The research which is the base for this paper, was conducted by the method of an electronic survey on a sample of 350 randomly selected Bosnian Croats. The results of the survey indicate general dissatisfaction of Croats with life in Bosnia and Herzegovina (94,90 % of respondents), which is primarily caused by: high levels of corruption, general feelings of insecurity, distrust in the legal and political system and unequal position of Croats in relation to Serbs and Bosniaks in Bosnia and Herzegovina. The fact that large number of Bosnian Croats have a stronger sense of belonging to the Republic of Croatia than to Bosnia and Herzegovina and that the 34,00 % of respondents among Bosnian Croats in Bosnia and Herzegovina and 35,70 % of them in the Republic of Croatia feel like a foreigner, the poor economic conditions in the state, the selective population policy of the high-developed (European) countries and the chain migration indicate the urgent need to resolve the Croatian question in Bosnia and Herzegovina, otherwise the Bosnian Croats from the constituent people could become just one of the Others.

Keywords: Croats, Bosnia and Herzegovina, demographic trends, Dayton Peace Agreement, Croatian question.